

Dr. Barna Viktor

A kollégiumok szerepe a változó hazai nevelés-, oktatásügyben

A közoktatás jövőjével foglalkozó konferenciákon, továbbképzéseken részt vevő, a pedagógiai szakajtóra odafigyelő tanárok számára egyre pontosabban kirajzolódnak az *átalakuló oktatáspolitikai prioritásai*, amelyek alapvetően befolyásolják az intézményekben folyó nevelő-oktató munka irányait, súlypontjait. *A teljesség igénye nélkül* néhányat önkényesen kiemelek, mert későbbi mondanivalóhoz ezek kapcsolhatók leginkább. (Az egyes prioritásokhoz hozzárendelem az általam legjellemzőbbnek tartott okokat, amelyek e területeken történő hatásos beavatkozásra készíthetik az oktatásirányítást.)

A nevelés előtérbe helyezése

Az oktatás folyamata során nemritkán elfeledkezünk a pedagógushivatásból szervesen adódó nevelési feladatainkról. Ennek magyarázataként elsősorban az időhiányt, az iskola „tudásgyári” működését vagy épp a pedagógusok adminisztrációs terheinek jelentős megnövekedését hozzák fel, és – belátható – ezek gyakran akceptálható érvek.

A közösség szerepének kihangsúlyozása

A neoliberais pedagógia középpontjában az *egyén* áll, az őt befoglaló közeg sok esetben csak formális. Az osztályközösségek kohéziója csak az osztályfőnök elkötelezettsége, néhány meghatározó tanuló személyiség együttműködése esetén lehet tartós és mély. Az életkorral felfelé haladva egyre lazábbak ezek a tanulócsoportok, a felsőoktatásban pedig már csak „kredithajász”, egymással versengő hallgatók diffúz együtttanulása érhető tetten.

Az értékalapúság

Az értéksemlegesség önmagában elfogadható gondolatát sokan úgy értelmezték, hogy a nevelési-oktató intézmények nem kötelezhetik el magukat egyik vagy másik eszmerendszerből levezethető értékek mellett, ezzel tesznek eleget az értékpluralizmus elvárásának. Ezt erősítette fel a társadalmat is mélyen átító értékválság, a média által közvetített „nihil”.

A nemzetpolitikai szempontok előtérbe helyezése

A globalizáció előretörése, az európaiság esetenkénti túlhangsúlyozása vagy éppen a – múltból gyökerező – „szegénylősség” következtében háttérbe szorultak a nemzeti összetartozást erősítő nevelési mozzanatok. F fiatalok sokaságának pontatlannak a történelmi ismeretei, semmit vagy csak igen keveset tudnak a külhoni magyarságról.

A korszerű ismeretátadás fontossága a képesség- és készségfejlesztés mellett

A kompetenciaalapú oktatás jelentősége vitán felül áll. A fejlett országok oktatási rendszerében stabilan jelen vannak azok a módszerek, amelyek az állampolgári, munkavállalói kompetenciák megszerzéséhez segítik a fiatalokat. A probléma leginkább abból adódik, hogy félreértelmezhető a „kompetencia” fogalma, bizonyos elemei háttérbe szorulnak, pedig könnyen belátható, hogy a valamire való képesség és készség kialakításához releváns ismeretekre is szükség van.

A felzárkózás támogatása

A lakosság jelentős részének leszakadása, a munkanélküliség és/vagy a származásbeli hátrányok elmélyülése és tartóssá válása már rövid időn belül is komoly megrázkódtatást jelenthet a társadalom egésze számára. Az iskolarendszer eddig képtelen volt ezt a hátrányt csökkenteni, a leszakadást megállítani. A rendszerbe pumpált pénzek felhasználása kevésbé bizonyult hatékonynak, időnként pedig *káros* szegregáció alakult ki a jobb módú és szegényebb vagy éppen a roma tanulók viszonylatában.

Tehetségsegítés

Az „elitképzés” tabuként való kezelése, a nemegyszer többletforrásokat elváró tanári attitűd miatt nem minden pedagógus tartotta szívügyének az általa oktatott tanuló körben „rejtőző” tehetségek felkutatását (többnyire már itt, a folyamat elején megfeneklett ez az elvárás), majd a szisztematikus fejlesztését. Továbbá a tehetség kategóriájának szűk értelmezése (például szaktárgyi kategorizálás) is fékezte a többre hivatott fiatalok felismerését, a tehetséggondozást, a továbbhaladás útjának egyengetését.

A leegyszerűsített, sok fontos összetevőt bizonyára hiányoló ok-fejtegetés is egyértelműen igazolja, hogy a hazai nevelés-, oktatásügy alakítását meghatározó prioritások érvényesülése nemcsak és nem elsősorban az oktatáspolitikai centrum szándékain, hanem az azokat megértő pedagógusokon, a változtatás, fejlesztés iránt elkötelezett intézményeken múlik.

A kollégium „érintettsége” a változásokban

Jogosan tehetjük fel azt a kérdést, hogy a kollégium mint a hazai iskolarendszer „mostoha sorsú”, gyakorta lenézett, háttérbe szorított intézménye hogyan kapcsolódhat azokhoz a jelentős törekvésekhez, amelyek a „fontosabb” szereplők számára is komoly feladatokat jelentenek. Alkalmas-e a kollégiumi szakma arra, hogy mindezeket a prioritásokat megértse és a saját szakterületén értelmezze, nota bene meg is valósítsa az azokból fakadó teendőket?

Azt hiszem, jogosan állíthatom, hogy nemcsak képes a megértésre, de több területen már elébe ment a változásoknak. A korábban vázolt prioritások nem idegenek a kollégiumi nevelés gyakorlatától, történjen az hagyományosan vett „klasszikus” bentlakásos intézményben vagy éppen egy folyamatos innovációt felvállaló kollégiumban.

Állításomat egyrészt a szakmai munkát alapvetően meg-

határozó *Kollégiumi nevelés országos alapprogramjára* építve, másrészt a saját átfogó tapasztalataimon alapuló érvrendszer-rel próbálom igazolni.

A Kollégiumi nevelés országos alapprogramja – az elvárás-sok tükrében

A hazai kollégiumoknak 2010. március 31-ig kellett felül-vizsgálniuk a pedagógiai programjukat, és e munka alapjá-ul a 46/2001 (XII. 22.) OM rendelet módosítása szolgált. A Kollégiumi nevelés országos alapprogramját (továbbiak-ban: KNOAP) egyrészt a közel tízéves megvalósulási tapasztalatok, másrészt a markánsan kirajzolódó megújulási szándék alapján dolgozták át, és ez a módosított dokumentum nagymértékben közelít az új oktatáspolitikai prioritások által megjelölt célokhoz.

Az állítás leginkább kézzelfogható igazolásul egy igen egyszerű módszert, az egyes prioritásokhoz rendelhető KNOAP-szövegrészek idézését választottam. (A dokumentumból ki-választott idézetek pontos helyét terjedelmi okokból nem tartom szükségesnek megadni.)

A KNOAP – adott prioritásokhoz köthető – elemei:

– **Nevelés:** *A kollégiumpedagógia a családi, az iskolai és a bentlakásos nevelés sajátos jellemzőit tartalmazó, összesítő pedagógia. A kollégiumi nevelésben egyaránt hangsúlyos szerepet kap az egyéni képességek kibontakoztatásának támogatása, a gyermekek és fiatalok testi, lelki, szociális fejlődésének segítése az életkori sajátosságok és egyéni adottságok figyelembevételével. – A kollégiumi nevelésben a foglalkozások célja a kollégista személyiségének, erkölcsi habitusának és tudatosságának, jellemének, identitástudatának, önbizalmának, felelősségvállalásának, közösségi tudatának, képességeinek és érdeklődésének megalapozása és fejlesztése.*

– **Közösség:** *A... kollégiumi foglalkozás lehet: ... közösségi fejlesztést megvalósító csoportos ... foglalkozás. – A kollégium – megfelelő pedagógiai környezet biztosításával – elősegíti a társadalmi szerepek tanulását, a diákok önszerveződése során kialakuló kisközösségekben a közösségi együttélés, az önkormányzó képesség, a döntés és felelősség, a konfliktuskezelés demokratikus technikáinak megismerését, gyakorlását; ezzel a kollégium hatékony támogatást nyújt a sikeres társadalmi beilleszkedéshez. – ... a csoportok és közösségek iránti felelősség, bizalom, szeretet, segítőkészség és tapintat alkalmazása a nevelésben. – A kollégium a nevelési folyamatban figyelmet fordít a társadalmilag elfogadott közösségi szokások és minták közvetítésére, a szociális készségek – empátia, tolerancia, kooperáció, konfliktuskezelés, kommunikációs és vitakultúra, szervezőkészség – fejlesztésére. Segíti a közösségi együttélés szabályainak elsajátítását... – A kollégiumban az együttélés feltétele a közösen meghatározott szabályok betartása, a bizalmi légkör kialakítása a csoportban, a közösségben. A „kollégiumi közösségi tudat” kiépítése a kollégiumi közösség minőségének jelzője lehet. A jó kollégiumi légkör feltétele a kölcsönös bizalom a diákok és a pedagógusok között.*

– **Értékalapúság:** *Az alapprogram azokra a hazai és európai nevelési értékekre, hagyományokra, tapasztalatokra épít, amelyek megalapozták a jelenlegi magyarországi kollégiumi nevelést, különös tekintettel a humanista, nemzeti, közösségi értékekre, a tudás- és kultúrákövetésben...*

– **Egységes nemzettudat erősítése:** *...nemzeti és európai önazonosságra nevelés – a nemzeti hagyományok, a nemzeti azonosságtudat, valamint a nemzeti etnikai hagyományok, az etnikai kisebbségi azonosságtudat tiszteletben tartása, ápolása. – (A kollégium) segíti a ... társadalom kölcsönhatásainak megértését, különös figyelemmel a nemzeti, etnikai kisebbségi és vallási sajátosságokra. – (A tanuló) megélheti a szülőföld szeretetét, ... a hagyományok és értékek mentén kialakult közösséghez való tartozás biztonságát, a természeti, történelmi és kulturális örökség megbecsülését.*

– **Felzárkózás, inklúzió:** *A kollégium kiemelt társadalompolitikai szerepe és feladata, hogy segítse a tanulókat a hátrányok leküzdésében, hogy esélyeket teremtsen, biztosítsa az integrációt, a hozzáférést a jó minőségű tudáshoz és ezáltal az életminőség javítását, elősegítse a társadalmi mobilitást. Fontos szerepe van a felzárkózás segítésében. – Az alapprogram azokra a hazai és európai nevelési értékekre, hagyományokra, tapasztalatokra épít, amelyek megalapozták a jelenlegi magyarországi kollégiumi nevelést, különös tekintettel ... a hátrányos helyzetű gyermekek felzárkóztatásában, az esélykülönbségek csökkentésében elért eddigi eredményekre. – (A kollégium) támogatja a tanulásban elmaradt és a sajátos nevelési igényű tanulókat, biztosítja annak esélyét, hogy a választott iskolában eredményesen végezzék tanulmányaikat.*

– **Tehetségsegítés:** *(A kollégiumnak) fontos szerepe van a tehetség fejlesztésében. – Az alapprogram azokra a hazai és európai nevelési értékekre, hagyományokra, tapasztalatokra épít, amelyek megalapozták a jelenlegi magyarországi kollégiumi nevelést, különös tekintettel ... a tehetséges tanulók kiválasztásában és gondozásában ... elért eddigi eredményekre. – (A kollégium) létrehozta a tehetséges tanulók megtalálására szolgáló rendszerét, segíti a tehetséges tanulókat képességeik kibontakoztatásában, tudásuk bővítésében.*

– **Ismeretadás a képesség-, készségfejlesztés megalapozásához (tanulás):** *(A kollégiumnak) fontos szerepe van az egész életen át tartó tanulás megalapozásában, a tanulásához szükséges készségek és képességek, a kulcskompetenciák erősítésében. – (A kollégium) gondot fordít arra, hogy az ismeretek elsajátítása közben a tanulásra belső igény is ébredjen a tanulóknál, s így mindennapi életük részévé váljon a tanulás. – Az ismeretszerzés, a megismerési és gondolkodási képességek fejlesztése érdekében a kollégium lehetőséget biztosít arra, hogy a tanulók megismerjék és elsajátítsák a helyes tanulási módszereket. Fejleszt a kreativitást, erősíti a tanulási motívumokat – az érdeklődés, a megismerés és a felfedezés vágyát. Törekszik a tanulási kudarcok okainak feltárására, azok kezelésére, a jó teljesítményhez szükséges pozitív önértékelés kialakítására. Segíti a mindennapi feladatokra történő felkészülést. – A kollégium segíti a tanulókat a kollégiumi foglalkozási tervekben meghatározott ismeretek elsajátításában... – A kollégiumi tanulás-módszertani foglalkozások közvetlenül az iskolai órákra való felkészülést, az iskolai tanulás hatékonyságának növelését (szolgálják)... – Az eredményes tanulás módszereinek, technikáinak a fejlesztése a kollégiumban magában foglalja az egyénhez igazodó korszerű tanulási stratégiák, módszerek, eljárások kiépítését, az értő olvasás fejlesztését, ideértve a képi olvasás és a digitális olvasás képességeit, az*

emlékezet erősítését, a célszerű tudás kialakításához szükséges módszerek kialakítását... - A foglalkozások elősegítik, hogy a tanulók tudásuknak megfelelő szinten tudjanak és akarjanak teljesíteni, e tudást kívánják továbbfejleszteni.

A kiragadott idézetek egyértelműen igazolják, hogy az átdolgozott KNOAP jól illeszkedik az új oktatáspolitikai prioritásokhoz, és kellő alapot ad (adott) a kollégiumok számára, hogy saját pedagógiai programjukat a KNOAP szellemiségében módosítsák, és egy korszerű, a változó feltételeknek megfelelő pedagógiai gyakorlatot alakítsanak ki.

A kollégiumi nevelés – „alulnézetben”

Közel harmincéves – nevelőtanári, intézményvezetői és szakértői – kollégiumpedagógiai tapasztalatokra támaszkodva és megismerve más kollégiumok életét, az ott folyó nevelőmunkát, bátran állíthatom, hogy a szakmai megújulásban érdekelt, innovációra kész intézményekben az új prioritások érvényesülése már eddig is a mindennapi gyakorlat részévé vált. Természetesen szép számmal vannak olyan kollégiumok is, amelyekben – különböző okokból – nem vagy csak kevésbé érvényesülnek ezek az új elvárások. Ennek főbb okai a (korábban már említett) „hátsó udvar” besorolás, az indokoltnál sokkal nagyobb nevelőtanári fluktuáció, a gyakori átszervezésekkel felfűzött bizonytalanság.

Írásomban arra is jelzést szeretnék adni, hogy a kollégiumi szakma megerősítése, a kollégiumok szakmai rangjához méltó besorolása nélkül igen nehéz lesz az új oktatáspolitikai céloknak megfelelő pedagógiai gyakorlatot kialakítani. Csak az önálló kollégiumokban és a kollégiumot egyenrangú nevelési egységként kezelő, belső szakmai autonómiát biztosító egybeszervezett intézményekben várható el az új prioritásoknak megfelelő hatékony és eredményes nevelés.

Visszatérve a sikeres, kellő szakmai „munícióval” rendelkező kollégiumok gyakorlatára épülő tapasztalatokhoz, a következő megállapításokat tehetjük meg.

A nevelés – a történelemben mélyen gyökerező hivatásából is adódó – alapfeladata a kollégiumoknak. Itt kell megjegyeznünk, hogy a „nevelés” fogalma szervesen összekapcsolható a kulcskompetenciák fejlesztésével – felfogásom szerint tehát nem úgy kell felvetni a kérdést, hogy nevelés vagy kompetenciafejlesztés, hanem nevelésbe ágyazott kompetenciafejlesztés. Természetesen elsősorban azokat a kompetencterületeket kell itt értenünk, amelyekben hivatása és lehetőségei szerint is feladatai lehetnek a kollégiumnak. Elsődlegesen a tanulási, a szociális, életviteli és életpálya-építési, illetve az állampolgári és a kommunikációs kompetenciákra kell gondolni, de a kollégiumi nevelés több szegmensében is közvetve vagy közvetlenül megjelennek a vállalkozói, a természettudományos, az esztétikai-művészeti, a digitális és az idegen nyelvi kompetencterületek is.

A kollégiumi nevelés (ahogy arra már maga az elnevezés is egyértelműen utal) a nevelésügy sajátos intézménye, amelyben jelen vannak – a KNOAP által előírt – kötelező nevelési tevékenységek, de – és ezt saját tapasztalataim is megerősítik – az ettől független, a kollégiumi közösségben rejlő, folyamatosan ható nevelési mozzanatok is. Ezek meghatározó mér-

tékben a nevelőtanárok példaadásán („ösztönös” viselkedésén, viszonyulásain, öltözködésén stb.) alapulnak, de nem kis mértékben hathat rá a nem pedagógus dolgozók tanulókhöz való viszonya (például a konyhás nénik szeretetteljes, „anyai” gondoskodása, a portások következetessége). S természetesen nem feledkezhetünk meg arról a tanulói közegről, amely szabályaival, szokásrendszerével és légkörével is neveli az abba bekerülő kollégistákat.

Hiszem, hogy a kollégium hagyományainak, illetve az elmúlt időszakban lejajlott innovációinak következtében kialakult nevelési gyakorlat „megtermékenyítő” hatással lehet nemcsak azokra a kollégiumokra, amelyekben (még) nem zajlottak le ezek a pozitív változások, hanem a közoktatás egyéb alrendszerére, leginkább az iskolai nevelésre. (Nem egyszer tapasztaltam az iskolai tanárok „meglepődését”, amikor a kollégiumi nevelés sikeres módszereiről értesültek, és elgondolkoztak azon, hogy ezeket hogyan tudnák saját munkájukban is alkalmazni.)

Ezzel a gondolattal eljutottunk a *kollégiumi közösség* fogalmához, amely lényegéből adódóan *nem pusztán a kollégiumi „egyedek” mechanikus egymás mellett élését jelenti, hanem egy szervezett, dinamikus, folyamatosan változó, organikusan működő szociális szöveteket takar.*

Ebben a közegben zajlanak mindazok a folyamatok, amelyekhez elengedhetetlen a „társak” jelenléte, a konstruktív interakciók sorozata, a nevelőtanárok által irányított közösségi cselekvés, és amelyben minden tanuló megélheti az összetartozás élményét, kifejezheti identitását a vele „egyívású” társaival.

Melyek is ezek a folyamatok?

– Az együttes tanulás, amelyben lehetőség van egymás – főleg a tanulmányokban lemaradó társak – támogatására, továbbá a nevelőtanárok segítségének igénybevételére.

– Az alapvető szocializációs folyamatok, amelyek a „vidéki”, a társadalmi szokásrendszert kevésbé értő, ismerő társak beilleszkedését segítik, beleértve a legegyszerűbb viselkedési szokásokat, vagy éppen a magasabb szintű normákhoz való igazodást.

– A szabadidő értelmes és hasznos eltöltése ugyancsak a kollégiumi közösségben zajlik. Itt sokkal jobban egymásra találhatnak a hasonló érdeklődésű kollégisták, mint az iskola után „szétszéledő” települési vagy bejáró tanulók, és az ad hoc módon létrejött csoportok is könnyebben alakulhatnak át organikus közösséggé.

– A kisebb, intimebb csoportokban (például szobaközösségekben) zajló interakciókból nőhetnek ki a barátságok, amelyek akár életre szólóak is lehetnek

A kollégium kiemelkedő szerepet játszhat a hosszú távú közösségformálásban is. Tíz-húsz-harminc éves osztálytalálkozókon gyakran tapasztalható, hogy az egykori kollégisták örömmel említik fel kollégiumi életük emlékezetes élményeit, és jobban emlékeznek a legkisebb csínytevésekre is, mint az iskolai élet (látszólag) fontosabb mozzanataira. Olyan összetartó erő, kohézió jött létre az alatt a néhány év alatt, amelyek még ilyen nagy időtávlatban sem koptak meg, elemi erővel törnek fel az emlékekből.

A közösségben – megfelelő nevelőtanári irányítással – szerveülhetnek azok a konstruktív értékek, amelyek egy individualizálódó társadalomban visszaszorulhattak. Az értékteremtés és -közvetítés terén is kiemelkedő szerepet játszhatnak a kollégiumok. Ennek igazolására a saját intézményem pedagógiai gyakorlatában érvényesülő értékeket hozom fel. Fontosnak tartott értékeink: az erkölcs, a tisztelet, a hazaszeretet, a sokszínűség, a bizalom, az emberség, az értékorientáltság, a megbízhatóság, az őszinteség, a gyakorlatiasság, az igazságosság, a következetesség, a kompromisszumkészség, a fegyelem, az önzetlenség, a rugalmasság, a nyilvánosság, a türelem, az együttműködés, a felelősség, az egészség, a tudás, az autonómia, a demokrácia, az empátia, a tolerancia, a szolidaritás, az igényesség. A felvonultatott értékek természetesen nem alkotnak fontossági sorrendet, mivel azok ezer szállal átszövik a mindennapi kollégiumi életet. Ugyanakkor kiemelhetjük a hagyományápolást, amely a névadóhoz, a kollégium múltjához és főleg a jelentős nemzeti ünnepekhez, emlénapokhoz kapcsolódó pozitív értékek rendszeres felelevenítésével, megerősítésével járul hozzá a konstruktív értékrend kialakulásához.

Végül szólni érdemes arról a „védőburok” szerepről is, amelyet a kollégium adhat a benne élő tanulóknak. A negatív, sokszor destruktív értékeket vagy épp az értéktelenséget hordozó környezetet káros hatásainak kivédésére is alkalmasak a kollégium „falai”.

A kollégiumok egy részében az elmúlt két évtizedben közvetlenül is megjelent a nemzeti összetartozás egyik markáns megnyilvánulása: a határon túlról érkező tanulók ellátásának szükségessége. Sajnos korábban inkább az egyes szomszédos országokban élő magyar kisebbség anyaországba menekülése eredményezte ezeket a helyzeteket (háborúk, diktatúrák, üldözés). Mára már természetes, hogy az Európai Unió felé nyitó szomszédjainktól érkező magyar fiatalok elsősorban a magyarországi tanulás céljából jönnek hozzánk, és a kedvezően változó jogszabályok révén egyre kevesebb gátja van ennek.

Nos, ebben a folyamatban kulcsszerepe lehet a kollégiumoknak. A magyar állandó lakhellyel nem rendelkező határon túli magyar tanulók számára szinte az egyedüli lehetőség a kollégiumokban való lakhatás.

A kollégiumokban így megjelenő nemzettársainkkal való együttélés közvetlen lehetőséget ad a honi tanulóknak a nem egyszer tragikus történelmi múlt miatt elszakított területeken élő magyarság életének, szokásainak megismerésére, a vélt vagy valós különbségek megértésére és tolerálására.

Az utóbbi időben a kollégiumok részéről is felerősödött az a szándék, hogy kapcsolatrendszerüket a határon túli magyar intézményekkel bővítik. Az eltérő oktatási szisztémák és intézményrendszerek sajnos nem könnyítik ezt a kapcsolatépítést, mivel kevés – a magyar kollégiumokhoz hasonló – intézmény van ezeken a területeken, és azok zöme is már létező kapcsolattal bír magyar iskolákkal. Szintén gyengítik ezt a törekvést a jelenleg érvényes támogatási lehetőségek, amelyek nem vonták látóterükbe a kollégiumokat.

A felzárkózás tekintetében a kollégium egyértelműen kulcs tényező. Nincs szükség tudományos szociológiai fejtegetésekre ahhoz, hogy belássuk: a leszakadás, a marginalizáció, a hátrá-

nyos helyzet sokkal nagyobb mértékben van jelen vidéken, mint a fővárosban vagy a vidéki centrumokban. A kistelepüléseken élő gyermekek sokszor már az általános iskolát sem tudják saját lakhelyükön elvégezni, a középiskolai tanulmányokat pedig igen nagy számban csak más településeken tudják megkezdeni, és különösen igaz ez a szakképzés terén. (Az egyetemi képzésben sincs ez másképp, de jelen írás elsősorban a közoktatásra fókuszál.)

A kollégium több szempontból is kiemelt szerepet játszik a felzárkózás elősegítésében. Egyrészt „közel viszi” a lakhelyet az iskolához, vagyis nem kell a tanulónak kényszerből iskolát választani, hiszen a kollégium a tanítási időszakokban biztosítja az iskolába járást. (Ez egyébként a tehetséggondozás szempontjából is lényeges körülmény!) Másrészt biztosítja mindazokat a feltételeket, amelyek a – sajnos szokásosnak mondható – vidéki (falusi, tanyasi) otthonokból általában hiányoznak: a könyvtárat, a korszerű ismerethordozókat, de sok esetben már pusztán a jobb higiénés viszonyok is jelentős előrelépést jelentenek a lemaradó térségekből érkező tanulóknak.

Nem elhanyagolható az a szociális biztonság, amelyet a kollégiumon keresztül az állam biztosít. Ebben fontos helye van a kedvezményes étkezésnek és az (össz)komfortos körülményeknek.

Végül jelentős hátránykompenzációs tényező a (szak)tanári segítség, amelyet a hátrányos helyzetű családok egyébként nem tudnának „maszek alapon” megfizetni. (De itt van szerepe a korábban már említett tanuló közösségi segítségnek is.)

A kollégiumok mindegyike sajátjának tekinti ezt a feladatot, és körülményei, lehetőségei szerint eleget is tesz ennek a hivatásának. Szerencsére az elmúlt évtizedben egy nemzetközileg is elismert modell létrehozását és működését is megtapasztalhattuk: ezek – pártállástól függetlenül a politika által egyértelműen támogatott – Arany János programok (AJTP, AJKP, AJKSZP). A hátrányos és halmozottan hátrányos tanulók iskoláztatását különböző céllal felvállaló intézményhálózatba bekerülő fiatalok életésélyei jelentősen javulnak azáltal, hogy komoly költségvetési támogatással juthatnak szakmához vagy nagyobb eséllyel jelentkezhetnek a felsőoktatásba.

Az AJTP a tehetségsegítés kollégiumi „zászlóshajója”. A tehetséggondozást nevében is felvállaló program évente 3000 hátrányos helyzetű és/vagy rászoruló középiskolás korú tanuló számára biztosít gimnáziumi szintű képzést, illetve az átlagosnál lényegesen jobb kollégiumi életfeltételeket.

A kollégiumi szakma azonban e kiemelt programon kívül is fontos szerepet játszik a tehetségsegítésben. Az iskolákban elsősorban a tantárgyakhoz, műveltségi területekhez vagy épp az adott intézmény speciális képzési irányához rendelhető tehetséggondozást folytatnak – érthető módon a továbbtanulás elősegítése érdekében. A kollégium azonban terepet adhat a sajátos tehetségformák felismerésének és kibontakoztatásának. A korábban említett – a kollégiumokra inkább jellemző – kompetenciaterületeken megjelenő tehetségek segítségét akár helyi szinten, akár központi támogatással is el lehet érni. Előbbire jó példa lehet a diákönkormányzás során kibontakoz-

kozó kommunikációs vagy épp „politikusi” tehetség, a kötelező és szabadon választott foglalkozásokon, szakkörökön felszínre kerülő mozgásos vagy művészi tehetség. A nagyobb volumenű országos jelentőségű törekvéseket az OKA által immár két ízben is meghirdetett és a résztvevők által is igen sikeresnek értékelt „Kollégiumi Ki Mit Tud?” fémjelzi, amely nemcsak a felmenő rendszerben történő bemutatkozási, erőfelmérési lehetőség biztosítása okán emelendő ki, hanem a tudatos tehetségfelismerő és -kibontakoztató nevelői háttér-munkát is inspiráló hatása miatt.

Vannak, akik a kollégiumot az iskolákat „kiszolgáló” háttérként aposztrofálják, az ott megjelenő oktatási mozzanatot pedig kizárólag a tanulási feltételek biztosításának szintjére degradálják.

Kétségtelen, hogy az ismeretszerzés fő bázisa maga az iskola, ugyanakkor a fenti felfogással még akkor sem érthetünk egyet, ha egy jól működő egybeszervezett intézménykomplexum részeként funkcionál a kollégium.

Egyrészt létezhetnek (léteznek!) olyan ismerettartalmak, amelyeket az iskolákban idő és kapacitás hiányában elhanyagolhatnak (lásd a korábban említett sajátos kompetenciaterületekhez tartozó ismeretek), de az iskolai tantárgyak esetében is kimutatható a kollégiumban adható többletismeret. Könnyen bizonyítható, hogy egy kollégiumi csillagász szakkörben lényegesen több ismerethez juthatnak a tanulók, mint a fizikaórákon, egy versmondó körben jóval több „memoriter” kerül terítékre, mint az irodalomórákon, a „történelmi filmklubok” is sokkal több információt képesek adni mondjuk a második világháborúról, mint a szűkre szabott történelem-tantervi keret. És folytathatnánk a sort...

A másik „többlet” a kollégiumi pedagógusok szaktanári közreműködése jelentheti. A legtöbb nevelőtanárnak több szakja is van, az ezekhez kapcsolódó (egyébként kötelező) foglalkozásokon magától értetődően alkalmazzák ezeket a szakokat. Segítenek a házi feladat elkészítésében, korrepetálnak, tárgyaikhoz illeszkedő felzárkóztató és/vagy tehetségsegítő foglalkozásokat vezetnek. Ezeket értelemszerűen ismeretátadás történik.

A kollégium viszont azzal is hozzájárulhat a tanulói ismeretszerzéshez, hogy – lehetőségei szerint – terepet ad ezen ismeretek más szempontú elsajátításához és gyakorlásához. Saját intézményemből vett példaként hozhatom azokat az egészségügyi szakközépiskolás kollégistákat, akik a kollégiumi egészségnapokon vagy épp egy sportdelután keretében a gyakorlatban is megerősíthetik, alkalmazhatják az iskolában szerzett ismereteiket.

Úgy gondolom, hogy az általam felvonultatott tények és összefüggések egyértelműen bizonyítják, hogy a kollégium sok tekintetben kiemelt szerepet játszik a magyar közoktatás rendszerében, és a változó oktatáspolitikának érdemes az eddiginél jobban odafigyelnie erre az intézménytípusra.

Végezetül szeretnék néhány konkrét javaslatot tenni annak érdekében, hogy a kollégium elfoglalhassa méltó helyét a honi közoktatásban. (Természetesen itt csak az „állami” kollégiumokra vonatkozó elképzeléseket vázolom, az egyházi és alapítványi fenntartású kollégiumokat nem érintem.)

A kollégiumi rendszer szerkezetére, működtetésére, szabályozására és finanszírozásra vonatkozó javaslatok

- *A kollégiumok státuszának jelenlegi intézményrendszeren belüli megerősítése.*

– A kollégiumi szakma által régóta hangoztatott kívánság az *önálló kollégiumok létrehozása és/vagy megtartása*. A jó értelemben vett „öncélúság” teszi/tenné lehetővé, hogy a korábbiakban elemzett oktatáspolitikai célok ne torzuljanak, a maguk tiszta kollégiumi logikája szerint valósuljanak meg, és abba ne szóljanak bele a kollégiumpedagógiai gyakorlathoz kevésbé értő személyek, intézmények.

– Az előző javaslatnak egy speciális esete a nagyobb városokban ésszerűen működtethető úgynevezett *városi kollégium*. Ez egyrészt a kollégiumi pedagógusok „szürkeállományának” összegződését eredményezi, másrészt a szakmai és a tanügyi irányítást is racionalizálja. Jó példa erre a szolnoki, szegedi, pécsi vagy a mosonmagyaróvári gyakorlat.

– A *nem önálló kollégiumoknak garanciákat* kellene kapniuk, hogy az „anyaiskola” *egyenrangú tagintézményként* kezelje a kollégiumot. Ezt a garanciát a szabályozás finomításával lehetne elérni, például belső szakmai ügyekben csak a kollégiumi nevelőtestület dönthessen, a Pedagógiai program önálló szerkezeti egységeként jelenjen meg a kollégiumi nevelési program.

– Hosszabb távon érdemes lenne megfontolni, hogy *a kollégiumok fenntartója közvetlenül az állam* legyen, esetleg egy erre a célra létrehozott *közalapítvány közbeiktatásával*.

– Szerkezetét tekintve a *regionális logika szerinti felépítést* tarthatjuk a leglogikusabbnak, tekintettel arra, hogy a gyakorlat alapján egy adott kollégiumban lakó tanulók több mint 90%-a az érintett régióból rekrutálódik. (Jelenleg a kollégiumok fenntartói zömmel azok az önkormányzatok, amelyek közvetlenül nem érdekeltek a kollégiumok működtetésében, a kollégium kliensei kívül esnek az adott település érdekeltségén, mert praktikusán más községből, városból fogadnak tanulókat. Mivel az állami normatíva átlagosan kb. 70%-ban fedezi az éves kiadásokat, a fenntartónak „idegen” gyermekek, fiatalok eltartásához kell kénytelen-kelletlen hozzájárulnia. Nem véletlen, hogy ezért a kollégium csak „púp a hátán”, és megszüntetésükre, visszafejlesztésükre törekednek.)

- *A kollégiumi étkeztetésben két problémát is orvosolni kellene.*

– Egyrészt az étkezési támogatás rendszerén lehetne változtatni. A kollégiumi tanulók egyre inkább a felzárkóztató/felzárkóztató igénylő társadalmi csoportokból kerülnek ki, számukra gyakran még az 50%-os kedvezményes térítési díj sem megfizethető. Ezért *kellő forrást kellene biztosítani* a kollégium számára, hogy az eddigi kedvezményezettek mellett *a többi szegény tanuló számára is tudjon érdemleges étkezési támogatást adni*.

– Ezzel párhuzamosan *kötelezővé kellene tenni a kollégiumban történő étkezést*, mert sokan vannak, akik az otthonról kapott „kajapénzt” inkább drágább és egészségtelegebb ételek vásárlására fordítják, és – rosszabb esetben – a hónap második felében már nincs mit enniük.

- *Az Arany János programok – több intézmény bevonásával történő – kiterjesztése.*
– A társadalmi felzárkózás érdekében fontos lenne, hogy a kollégium összességében is vonzó intézménnyé váljon. Ehhez olyan *érezhető előnyöket* kellene biztosítani, amelyek a kollégium vagy bejárás dilemmában az előbbi felé billentenék a mérleg nyelvét.

Szakmai jellegű javaslatok

- Részben a finanszírozáshoz is kapcsolódik az a kíváncsi, hogy a különböző állami és európai *pályázati lehetőségek terjedjenek ki a kollégiumokra is*. Emlékeztünk, hogy a korábbi HEFOP-pályázatok egyikében sem jelenített meg önállóan a kollégium, ami a későbbi TÁMOP-pályázati esélyeket is erősen lerontotta (például az IKT-eszközök előzetes beszerzésének elmaradása).
- Ezek a pályázatok egyértelműen a kijelölt *prioritások mentén történő innovációkra sarkallnának*, előtérbe állítva a kollégium nevelési területen meghatározott céljainak megvalósíthatóságát.
- Biztosítani kellene a nem önálló kollégiumokban a *nevelőtestület stabilitását, relatív állandóságát*. (Ma nemegyszer az anyaintézményben aktuálisan „felszabaduló” szaktanárokat „exportálják” a kollégiumba, akiknek sem előzetes kollégiumpedagógiai ismeretei, tapasztalatai nincsenek, sem szándékuk ezek elsajátítására, hisz’ pár hónapon belül úgyszólván visszakérülnek „rendes tanárnak”.)

- *A pedagógusképzésben és -továbbképzésben is nagyobb szerepet kellene adni a kollégiumpedagógiai elméletnek és gyakorlatnak.*

– A nappali rendszerű pedagógusképzésben alig vagy egyáltalán nem esik szó a kollégiumról, és csak elvétve találkoznak olyan hallgatókkal, akik előírt gyakorlatukat egy kollégiumban töltik. (Az általam irányított pécsi Hajnóczy József Kollégium pár éve fogad pedagógia szakos hallgatókat, de ennek háttérében inkább egy korábbi szakmai kapcsolat és egy kevésbé tudatos felkészítési koncepció áll.)

– A tervek szerint bővülő idejű pedagógusképzés a gyakorlat felé nyit, és ebben teret kaphatnának az arra alkalmas *kollégiumok mint gyakorlóbélyek*.

– Ezzel egyben a mentorálással foglalkozó pedagógusok szakmai tekintélye is növekedne.

– A kollégiumpedagógiai *továbbképzések* elsősorban a Kollégiumi Szakmai és Érdekvédelmi Szövetség égisze alatt működő „akadémia” keretében zajlanak, sajnos viszonylag kisebb érdeklődés mellett. A szakirányú továbbképzési hajlandóságot azzal is fokozni lehetne, hogy a kollégiumi témájú továbbképzések elvégzését az *átlagosnál magasabb kredittel* lehetne honorálni.

Azt gondolom, hogy a hosszabb távú oktatáspolitikai célok megalkotásakor mindenképp figyelembe kellene venni a kollégiumot, mint a magyar oktatásügy egyenrangú, sok tekintetben pótolhatatlan intézményeit.

*Dr. Barna Viktor
kollégiumigazgató*